

7.

VONIR VAKTAR UM FRID STETTA LANDSINS.

Fyrir 100 árum var Alþingi - eins og menn muna - aðeins háð annað hvert ár, og einmitt um það leiti kom það fyrir, að Jón Sigurðsson kom ekki til tveggja þinga í röð, árið 1861 og 1863. Hugurinn var samt heima, og við málefni Íslands, og hann skrifaðist á við fjölda manns um þingmál og önnur þjóðmál. Í bréfi til Þóððar Jónassens, háyfirdómara, hafði Jón spáð því, að Þórður yrði skipaður konungsfulltrúi á þingi ásumárið 1863. Í svari sínu staðfesti háyfirdómarinn að hann hafi hlotið þessa skipun, og bætir síðan við:

"Það gladdi mig ekki, því að ég veit að ég get ekki staðið í skilum, hvorki svo mér eða öðrum líki, og kvíði því fyrir þinginu, einkum ef þú ekki kemur, því ég ætla þá að fara í smiðju til þím, og hún er ekki vön að vera kolalaus. Ég er nokkuð konservatív, og einkum hettir mér tilliáðtgera lítið úr Íslands dáð og dug; mér sýnist allt sé þar í einskonar barndómi. Ég er því hræddur við okkar sjálfstjórn, því ég held bæði að við fáum ekki svo duglega menn í hana sem skyldi, og svo yrði að líkindum hver hönd upp á móti annarri. Ég segi ekki samt að þessi sjálfstjórn sé ekki hugsandi, né heldur að við ekki getum haft okkar fjárforráð, en - hér er samt allmikið á hettu, eftir því sem hér hagar til, (nema danska stjórnin veiti okkur það, sem þú ferð fram á, en það gerir hún ekki. Það þori ég að fyllyrða)".

Þetta bréf hefir Jóni Sigurðssyni borizt nálægt afmælisdegi sínum fyrir 100 árum, því að það er skrifað seint í maí árið 1863. Það er eitthvað átakanlegt við þessa hreinlegu játningu - manni liggur við að segja neyðaróp - hins tigna embættismanns, þessa trúa þjóns konungs og stjórnarinnar, sem kvíðir því að geta ekki farið í smíðju til mannsins, sem aldrei gerði lítið úr Íslands dáð og dug.

Þórður Jónassen talar í bréfi sínu um það að danska stjórnin þyrfti að veita það sem Jón fer fram á, til þess að við getum haft okkar eigin fjárforráð. Þarna skírskotar hann einmitt til eins af þeim málefnum, sem Jón Sigurðsson helgaði mest áhuga sínum og kröftum á þessum árum, - fjárhagsmálsins. Í Nýjum félagsritum eru langar ritgerðir um það mál, bæði árin 1862 og 1863. Það yrði of langt mál að rekja það sem á milli ber í þeim efnum fyrir 100 árum. Aðeins má geta þess að viðfangsefnið var tvíþætt, annarsvegar kröfurnar á hendur Dönum um endurgreiðslur á gömlum skuldum, hinsvegar krafan um sjálfsforráði í fjárhagsmálum - krafa Íslenzku þjóðarinnar um að mega skattleggja sjálfa sig til þess að geta varið afrakstri skattanna til almenningsheilla.

Í grein sinni í Nýjum félagsritum árið 1863, segir Jón Sigurðsson svo:

"Það sem vér höfum helst fyrir augum að þyrfti undirbúnings, er almennar framkvæmdir til að efla atvinnuvegu landsins og gróða landsmanna. Enginn getur neitað því að land vort hefur nægar og óþrjótandi uppsprettur fyrir dugnaðarmenn, bæði til lands og sjós, og svo mikið atvinnufrelsi, að hver einn getur leitað sér til gagns og neytt krafta sinna svo sem hann hefir dáð og menningu til. En aldrei verður þessa neytt með svo miklu afli eða lagi, þegar hver kúrir í sínu horni, eins og þegar margir eru samtaka og hver leggur sitt fram,

til þess að fá því fram komið, sem mest er í varið, og ofvaxið er einstökum mönnum".

Þessi aldagömlu hvatningarorð standa enn í góðu gildi. Enn í dag er það dáð og menning borgaranna, sem er frumskilyrði ríll allra framfara. Enn verða menn að taka höndum saman, bindast félagssamtökum, til þess að leysa þau viðfangsefni, sem hverjum einum er ofvaxið. Jafnvel um þátt ríkisvaldsins getur það enn staðizt, sem þarna er sagt um "almennar framkvæmdir" til þess að efla atvinnuvegina, en við verðum að vaka yfir atvinnufrelsinu, sem þarf til þess að auðsuppsprettarnar verði nýttar. Það eru þbiri hættur á veginum nú en menn gerðu sér ljóst fyrir 100 árum.

Þessi hversdagslega mynd úr lífi foringjans mikla, sem ég nú hefi brugðið upp, segi svo sem ekkert sérstakt við fyrstu sýn. Sé betur að gáð, er hún þó góð lýsing á þeirri minni-máttarkennd, trúleysi og kjarkleysi, sem furðu margur góður Íslendingur þá var haldinn, og raunar enn öðru hvoru teygir upp kollinn samfara ótrúlegasta þjóðarhroka og sjálfbirgingshætti og er hvorugt gott.

Jafnframt sýnir þessi skuggamynd manninn, sem aldrei glataði þeirri stærku trú á land sitt og þjóð, sem meðal annarra kosta gerðu hann að foringjanum, sem allir treystu og trúðu, á, hlýddu á og hlýddum manninum sem horfði augum trúartrausts og vonar í allar áttir í senn og fann allsstaðar úrræði þjóð sinni til frama.

Ég hef valið einmitt þessa mynd úr hinum myndauðuga æfiferli Jóns Sigurðssonar, vegna þess að hún snertir það tvennt, sem okkur varðar hvað mest í dag, fjármálin og efnahagsmálin, og sýnir jafnframt að ástin til ættjarðarinnar mægir ekki nema henni fylgi rétt mat á því hvers við erum megnugir og dáð og þrek til mikilla athafna.

Mikil skálmöld hefir geisað hér á landi síðustu vikurnar. Hefir tekið all myndarlega í hnjúkana eins og löngum áður og líklega lengst af mun verða við alþingiskosningar á Íslandi. Er ekki um það að fást, enda kannski ekki undan komist, svo skapheitir sem við erum og ekki bætir návígi fámennisins úr, þar sem hver kann á öðrum skil og menn freistast fræmur en ella til að beina örvunum í hjarta- stað.

Fær því margur sár í heim borgaga. En það hygg ég, að tíðast kenni menn lítils sviða og grói fljótt sára sinna og hugg því lítt á hefndir.

Kosningarhitinn, baráttan, spjótalögin, skeinurnar, dylgjur, rógsmál og stundum mannskemmdir eru náttúrulega út af fyrir sig ekki af hinu góða. En allt eru þetta enn sem komið er ytri tákn og filgifé eins hins allra dýrmætasta sem við eigum, lýðræðisins, frelsisins til að ráða málefnum okkar sjálfir, þ.á.m. til þess að segja það, sem okkur felst í huga og raunar líka það, sem okkur býr ekki í brjósti, ef okkur býður svo vð að horfa,. Og "Guð það hentast heimi fann, það hið blíða blandað stríðu" eins og skáldið kvað.

Stundum hugleða menn þó hvort lýðræðið geti ekki höggvið þessa fylgifiska af sér, a.m.k. þá verstu þeirra. Mig skortir nokkuð kunnugleika til að sanna um þetta. En þó hefi ég rekið mig á, þegar ég hef fylgst með kosningum í nágrannalöndunum og varla getur heitið að þess sjái vott í blöðunum svo til lýta sé, að kosningar standi fyrir dyrum, hvað þá að þar kenni íslenzkrar illskældni. En samt sem áður kemur í ljós, að þátttaka í kosningum hefir verið engu síðri þar en hér. En sé þetta svo annars- staðar, hvers vegna þá ekki hér? Erum við áhugaminni um þjóðmálin en hinir? Ég held ekki. En sé þessi úlfúð og fólkska ekki nauðsynlegur aflagjafi til kjörsóknar, hvers vegna er þessum lægstu hvötum þá gefinn laus taumurinn?

Þetta er athugunarefni. En kannski líka að þessi vopnaburður öfundsyninnar, sem ógt er eittraður gegn þeim, sem fram úr skara á hvaða sviði sem er, sé verri hliðin á skapgerð Íslendinga. Hin er, að við erum allra þjóða stórtækastar og skjótastir til að rétta hjálparhönd þegar sorg eða þrengingar hafa sótt náungann heim.

Og nú eru kosningareldarnir þeknir að kulna. Logar þó enn víða undir og eru viðsjár með mönnum. Vona þó án efa flestir, að ekki láti menn erjurnar lengi myrkva huga sinn, enda verkefnin, sem nú er við að eiga sannast sagna ærið erfið, þótt æsingar og útfúð torveldi ekki lausn þeirri.

Hafa nú þeir atburðir gerzt er til þess benda og vekja réttmætar vonir um frið stétta og manna í milli. Á eg þar við ákaflega þýðingarmikið samkomulag milli launþega og vinnuveitenda, sem var undirritað hér í húsinu í nótt og sífstýrði þeim geigvænlegu verkföllum, ógnandi yfir vofðu, og er auk þess upphaf meiri tíðinda.

Leyfi ég mér að þakka öllum, sem áttu að því hlut.

Auðvitað koma menn misskemmdir úr vopnaviðskiptum kosninganna og auðvitað una menn misvel úrslitunum.

En þannig hefir þetta alltaf verið og verður í öllum kosningum. En því verða menn að taka, minnugir þess, að það er auðvitað sjálfur kjarni lýðræðisins, að minni hlutinn beygi sig fyrir réttum úrslitum að sínu leyti eins og enginn meiri hluti má gerast sekur um að

misbeita valdi sínu, að ekki sé nú nefnt að niðast á andstæðingunum. En sé hvorttveggja vel gætt á báða bóga, setti að mega vonna, að erjurnar líði hjá án þess að valda varanlegu tjóni.

Það er líka varla einleikið, ef við getum aldrei setið á sáttis höfði og þurfum alltaf að vera eigin böðlar. Það er rétt, að einhvern veginn höfum við þó sloppið fram að þessu. En hversu oft höfum við líka ekki verið komnir tæpt? Og hver segir að við eigum alltaf hjálpina vísa hversu gálauslega sem við förum að ráði okkar? Og hvar stöndum við ef bogalístin bregst? Og er nokkur ástæða til að tefla svona oft á tæpasta vaðið? Líður okkur kannske illa? Eru það við eða voru það feður okkar og mæður afar okkar og ömmur, er í fátækt, þrengingum og oft skortu ruddu brautinam sönnuðu að á Ísaköldu landi er hægt að hafa ísig og á, og gerðu svo rækilega, að þegar þeim sem á eftir komu, var veitt meiri menntun, betra viðurværi og fullkomnara tæki handa á milli, kom í ljós að í meðalárferði gáum við veitt okkur meira en flestar aðrar þjóðir. En þá kom því miður líka í ljós, að því meira sem við fengum, því meira heimtuðum við til viðbótar.

En þetta hefir hent fleiri en okkur. Þetta þendur flesta, en er kannske ekki eins dýga kennt og hjá okkur. Við erum nú einu sinni svona, til góðs eða ills. En sjómennirnir okkar ~~deila~~alíka að landi 10 fiska móti hverjum einum sem þeir skila sem næstir okkur ganga.

Á sviði efnahagsmála erum við lítt reyndir og vanþroska, ósínkir og stórtækir og lætur betur að afla en spara. Megum við víst vera þakklátir fyrir það út af fyrir sig, því enda þótt sparnaður sé miklu þýðingarmeiri en við gerum okkur grein fyrir, þá stendur þó enn í góðu gildi að við leysum séint miklar þarfir okkar fámennu þjóðar í þessu stóra landi, nema sækja vítt og djarft til fanga

af því kappi og þeim hörkudugnaði, sem þjóðinni er í blóð borinn.

Við fáum stundum að heyra það Íslendingar, að viðséum drýldnir, stærilátir og fullir sjálfspótta. Má vera að eitthvað sé hæft í þessu og ekki skal ég aðla á þeirra hneigð. En það skal þó staðhæft, að sé þótti okkar full stór, er það Guðs þakkar vert hjá þeirri vesælu minnimáttarkennd, að Íslendingum sé helzt ekki ætlandi aðkomast í snertingu við nokkurn útlending, án þess að eiga á hættu að glata sjálfsvirðingu sinni og manndómi og jafnvel tungu og þjóðerni. Væri þó annað ætlandi 180 þúsund manna þjóð, sem á sér elsta Alþingi veraldarinnar, forseta, ríkisstjórn, hæstarétt, háskóla, afþeksmenn á ýmsum sviðum og jafnari og meiri almenn a menntun en margar aðrar þjóðir, sem þó eru taldar menningarþjóðir og eru það. Þetta er ekki sagt til að miklast at, heldur til að þagga miður óþjóðlegt vanmat og minnimáttarkennd gagnvart útlendingum og jafnframt að minna á, að okkur hefir verið svo mikið upp í hendur lagt, að það er skylda okkar að ávaxta það og auka og efla með því hag þjóðarinnar í nútíð og framtíð.

Háttvirtu hlustendur,

Ég vil enda þessi orð mín með tilvitnun í þessi fögru ummæli úr ræðu sem biskupinn yfir Íslandi, herra Sigurbjörn Einarsson, flutti á þessum stað á síðasta sjómannadegi.:

"Vér eigum ein og sömu örlög, erum eitt. Vér berjumst stundum hver við annan um dægurmál, skoðanir og stefnur, en í dýpri skilningi erum vér að stríða og starfa hver með öðrum og hver fyrir annan, stéttir og einstaklingar, eigum allir saman það, sem mestu sætir, þá harma, sem Ísland ber, þá gefu og sigra, sem Íslandi hlotnast".

Ræða, 17. júní 1963.

(Vísir, 18. júní 1963).